

tizma. U birokratskom društvu, svim oblicima vernosti korporaciji gube svoju snagu, i mada se atletičari još uvek trude da svoje rezultate podrede rezultatima tima, oni to čine da bi olakšali svoje odnose s kolegama, a ne zbog toga što tim kao entitet prevazilazi pojedinačne interese. S druge strane, atletičari kažu profesionalni zabavljač teži da iznadi svega ostvari sopstvene interese i rado prodaje svoje usluge onom ko ponudi najviše. Bolji atletičari postaju poznate ličnosti putem masovnih medija i dodaju svojim platama honorare čiji iznos često premašuje i samu platu.

Zbog ovakvog razvoja stvari teško je zamisliti atletičara kao lokalnog ili nacionalnog junaka, misliti o njemu kao predstavniku svoje klase ili rase, ili kao o bilo kakvom utelovljenju idea neke veće kolektivne jedinice. Samo priznavanje činjenice da su sportovi postali jedan vid zabave može da opravda plate vrhunskih atletičara i njihovu značajnu ulogu u masovnim medijima. Kako Huard Kosel (Howard Cosell) iskreno priznaje, sportovi se više ne mogu prodati publici prosto »samo u vidu sporta ili u vidu religije... Sportovi nisu pitanje života i smrti. Oni su zabava«. Ali čak i dok televizijski gledaoci zahtevaju da im se sportovi predstave u vidu spektakla, široko rasprostranjena mržnja prema atletskim zvezdama, a među sledbenicima sporta – mržnja usmerena na visoke zarade koje zahtevaju menadžeri ovih atletičara i mržnja usmerena na spremnost tih atletičara da postanu čiste, organizatori i slavne ličnosti – odraz je stalne potrebe da se veruje u to da sport predstavlja nešto više od zabave, nešto što nije ni život ni smrt samo po sebi, već poseduje trajnu moć da dramatizuje i razjasni ova iskustva.

Slobodno vreme kao vid bekstva od stvarnosti. Očajnički krik istinskog ljubitelja sporta, koji mu pristupa s pravim osećanjem strahopštovanja, a otkriva da je sport iznutra širenjem »zabavljake etike«, baca više svetla na degradaciju sporta nego zamerke levo orientisanih kritičara koji bi žeeli da ukinu takmičarstvo, koji naglašuju vrednost sportova kao rekreacije radi zdravlja i koji predlažu jedno »kooperativnije« shvatjanje atletike – drugim rečima, koji želete da sporta da učine instrumenti lične i društvene terapije. Novakova analiza, međutim, umanjuje opseg problema, kao što pogrešno tumači njegove uzroke. U društvu u kojem dominiraju stvaranje i potrošnja imidža, nijedan deo života ne može dugo da ostane imen na invaziju spektakla. Niti se ova invazija može pripisati potrebi za razotkrivanjem suštine. Problem nastaje, na paradoksalan način, upravo iz pokušaja da se stvorи odvojen svet slobodnog vremena u kojem nema ni primesa sveta posla i politike. Igra se uvek, po svojoj prirodi, odvajala od svakidašnjeg života, ali je ipak zadržavala svoju organsku povezanost sa životom društvene zajednice, zbog svoje sposobnosti da dramatizuje stvarnost i da ponudi uverljivu predstavu vrednosti te zajednice. Antička povezanost između igara, rituala i javnih svetkovina nagoveštava činjenicu da su igre, mada se odigravaju unutar proizvoljnih granica, ipak ukorenjene u zajedničkim tradicijama kojima daju objektivan izraz. Igre i atletska takmičenja nude dramatičan komentar stvarnosti, umesto da su bežanje od nje – to su uživena ponovna predstavljanja zajedničkih tradicija, a ne odbacivanja tih tradicija. Samo kada se igre i sportovi počnu vrednovati čisto kao oblik bekstva, oni gube svoju sposobnost da pruže takvo bekstvo.

Pojava, u istoriji, koncepcije koja povezuje bežanje od stvarnosti i »slobodno vreme« podudara se s organizovanjem slobodnog vremena kao produženog oblika robne proizvodnje. Iste snage koje su organizovale fabriku i kancelariju organizovale su i slobodno vreme, te ga tako svele na dodatak industriji. U skladu s tim, u sportu je počeo da dominira na toliko preveliki naglasak na pobedu, koliko očajnička potreba da se izbegne poraz. Treneri, a ne kapiteni, postavljaju pravila igre, a upravni aparat ulaže svaki napor da otkloni rizik i nelievesnost, koji predstavljaju osnovu ritualnog i dramskog uspeha nekog takmičenja. Kada se sportovi više ne mogu igrati s odgovarajućom neusiljenošću, oni gube svoju sposobnost da podignu duhove igrača i gledalaca, da ih ponesu na jedan viši nivo postojanja. Razboritost, opreznost i proračunatost, tako prisutne u svakidašnjem životu, ali tako suprotne duhu igre, počinju da oblikuju sporotove kao što oblikuju i sve ostalo.

o telu, duhu i genezi sporta

dragan koković

Od najstarijih vremena ljudi su nastojali da se takmiče međusobno u postavljanju sportskih rezultata »koji bi ostali u sećanju, tj. koji bi se pamtili kao maksimalna dostignuća u borbi s vremenom, prostorom, protivnikom«. To naročito važi posle olimpijskih igara. Da bi postali rekorderi, odnosno prvaci u svojim disciplinama, ljudi su u početku koristili samo svoje postignuće, fizičke i psihičke sposobnosti. S postepenim napretkom fizičke kulture i sporta, sve se više uvidalo da se postizanje vrhunskih rezultata »nije više dovoljno da se koriste samo postojeće sposobnosti, nego je te sposobnosti trebalo uvežbavati na posebne načine, tj. treningom. Staviše, za to su se kasnije specijalizovali posebno izučeni i nadareni ljudi, koji su kao treneri uvežbavali i pripremali sportiste za takmičenja. Granice tih sportskih rezultata su se pomerale naviše. Konkurenca je postajala sve oštrelja i grozničnija, te su metodi treninga zahtevali ne samo više umešnosti nego i vremena, tako da su moralia da se međusobno odvoje takmičenja amatera od takmičenja profesionalaca, jer su se oni pod nejednakim i naravnopravnim uslovima pripremali za njih.«

Kada osuđuje podređivanje sporta zabavi, Novak uzima kao gotovu razvojenošć rada od slobodnog vremena, koja dovodi do ove invazije mera svakidašnjeg života u svet igre. On ne uviđa da degradacija igre potiče iz degradacije rada, koja stvara i potrebu i mogućnost da se komercijalizuje »odmor«. Kao što je Huizinga dokazao, upravo onog trenutka kada element igre nestaje iz pravosuda, državništva i drugih oblika kulture, tada se ljudi okreću igri, ali ne da bi prisustvovali dramatičnom prikazu svog svakidašnjeg života, već da bi u njoj našli zabavu i senzacije. Tada igre i sportovi, daleko od toga da počinju sebe da shvataju ozbiljno, kako je to Huizinga pogrešno zaključio, postaju, naprotiv, »stvar od nikakvog značaja«. Kao što je Edgar Vind (Edgar Wind) pokazao u svojoj analizi savremene umetnosti, trivijalizacija umetnosti se već implicitno nalazi u modernističkom uzdržavanju umetnosti, koje je prepostavljalo da »će doživljaj umetnosti postati još snažniji ako posmatrač odvodiće od njegovih svakodnevnih navika i preokupacija«. Modernistička estetika potvrđuje društveno marginalni status umetnosti, a u isto vreme otvara umetnost za nalet komercijalizovane estetičke mode – proces koji je svoj vrhunac, po jednoj čudnoj ali neumitnoj logici, dostigao u zahtevu postmodernista da se umetnost ukine i asimiliše sa stvarnošću.

Razvoj dogadaja u sportu išao je po istoj shemi. Pokušaj da se stvorи poseban svet čiste igre, potpuno odvojen od sveta rada, doveo je do svoje suprotnosti – do naglašavanja, po rečima Haurda Kosela, »činjenice da sportovi nisu odvojeni i izvan tokova života, posebna 'zemlja čuda' gde je sve čisto i sveto i izvan kritike«, već jedna vrsta biznisa u kojoj vladaju ista merila i koja je otvorena mogućnosti ispitivanja kao i svaka druga vrsta biznisa. Pozicije koje predstavljaju mišljenja Novaka i Kosela simbolička su povezane i potiču iz istog istorijskog razvoja: pojave spektakla kao dominantnog oblika izražavanja kulture. Ono što je počelo kao pokušaj da se sportu dà značaj religije, zapravo da postane neka vrsta surogata religije, završava se demistifikacijom sporta, asimilacijom sporta u industriju zabave.

S engleskog prevela: Vladislava Felbabov

NAPOMENE:

Poglavlje iz knjige: »The Culture of Narcissism, American Life in an Age of Diminishing Expectations«, New York, W.W. Norton & Co, Inc, 1978.

Ovo ne znači da je virtuoznost osnovna komponenta sporta. Kada se implikacijom ukaze na poređenje, ovdje kao i u drugim mestima, između atletskog i muzičkog izvođenja, ono što želim da istaknem je upravo suprotno. Izvođač koji samo želi da zaseni publiku sijajem svog tehničkog doseganja zadovoljava samo najniži nivo razumevanja, i tako obazoleći rizike koji prizadevaju intenzivnog emocionalnog angažovanja samim predmetom. Kad one vrste izvođenja koje daju najveće zadovoljstvo, izvođač više nije svestran publici i zaboravlja se u ulozi koju igra. Trenutak važan u sportu je onaj koji je jedan bivši košarkaš opisan kao trenutak »kada svi oni ljudi na tribinama prestaju da budu važni«. Ovaj igrač, danas naučnik, neupatio je sport kada je otkrio da se on njega očekuje da u njegovom životu ne postoji ništa drugo osim sporta, ali je zato ipak zadržao bolji uvid u prirodu igre nego što ga Deiv Megejci, Čip Oliver i neki drugi bivši atletičari imaju. Odbacujući pojednostavljeni radikalizam po kojem je »komercijalizacija« iskvareli sportove, on tvrdi: »Novac (u profesionalnom sportu) nije nailik na kapitalizam, nema nikakve veze s vlasnicima klubova ili profesionalizmom. Važan je onaj trenutak u nekim igrama kada nije važno po posmatrati, jedino je važno u tom trenutku da to kada ti igraš odlučuje o tome koji će tim pobediti a koji izgubi.«

Da je virtuoznost suština sporta, sasvim bismo napustili igru košarkaše i zaboravljajući da se ubacujemo u koš i držibljanjem. Tvrđi, međutim, da se stvarna umetnost ne sastoji od sjajne tehnike već od timskog rada, osećanja za vreme i trenutku, od razumevanja medijuma i sposobnosti da se čovek izgubi u igri, ne znači, naravno, da bi igre imale isti značaj da ih niko ne posmatra. To jednostavno znači da vrhunsko izvođenje ima taj kvalitet da se ne opeže.

U svakom slučaju, pomoćno zagovaranje potrebe za većim učešćem u sportovima sasvim je nerelevantno za raspravu kulturnog značaja igara. Shvatamo li stvari ovako, pak, onda bismo i budućnost muzike u Americi mogli odrediti prema broju muzičara amatera. U ova slučaju, učešće može da bude iskustvo koje pruža veliko zadovoljstvo; ni u jednom slučaju, međutim, nivo učešća nam ne kazuje mnogo o statusu te umetnosti.

Osnivač modernih Olimpijskih igara, Pier de Kuberten, divio se Englezima i pripisivalo njihove osvajačke uspehe uticaju atletike na izgradnju karaktera. »Da li se Arnolдов teorije mogu primeniti u Francuskoj?« – pitao se Filip Gauthier (Philip Goodhart) i Kristofor Chateaway, u svojoj raspravi o usponu novog kulta sportova, izgradnju karaktera i usponu Imperije, jasno ukazuju na činjenicu da je novo shvatanje sportova bilo shvatanje srednjeg staleža, koga je razvijeno kako nasuprot aristokratskim tradicijama, tako i nasuprot popularnim. Kako su se kriket, boks i konjske trke poistovjećivali s kladenjem, srednji stalež je pokušao da uz pomoć sportova unapredide čestitosti, patriotsku i muževne snage.

Sport je pojam koji obuhvata širok krug pojava. Ovde se nećemo baviti odredbom ovog pojma, već ćemo samo istaći da pojedini istraživači smatraju da sport obuhvata celokupnu telesnu kulturu jednog naroda; taj pojam, dalje, obuhvata sve igre, kao šah, kuglanje itd; uže uzet, isključuje fizičko vežbanje i gimnastiku. On je specifičan oblik fizičke kulture. Bitna njegova karakteristika je da čovek razvijajući fizičke kvalitete putem celishodnog, sistematskog treninga, ostvaruje svoju sportsku aktivnost kroz takmičenje.

U staroj Grčkoj *telо i duh*, fizička i duhovna kultura bile su tesno povezane i razvijale su se ističući jedna drugu. Kultura tela i pokreta se u antiči, a i u Rimu, tesno povezivala s mnogim oblicima društvenih aktivnosti: oratorskom, ratnom veština itd. Ne treba zaboraviti da je antičko doba čovečanstvu donalo Olimpijske igre. Bilo je to pre dvadeset sedam i po vekova. Filozofska razrađa pitanja povezanih s fizičkom stranom ljudskog života interesovala je takve misliće kao što su bili Platon i Aristotel. Harmoničnom, fizičkom i psihičkom razvitku putem filozofije, poezije i arhitekture poklanjala se posebna pažnja. *Platon* je smatrao da je teže izabrati učitelja za telо nego za duh. On je do detalja predviđao kontinuitet u harmoničnom vaspitanju ličnosti: od prve do treće godine pažnju treba pokloniti telesnoj nezli, od treće do šeste deci treba pripovedati mitove; od sedme do desete učiti ih gimnastići; od desete do trinaeste čitanju i pisanju; od četrnaeste do šesnaeste treba kod njih razvijati osećaj za pesništvo i muziku, a od šesnaeste do osamneste podučavati ih matematički, astronomiji i harmoniji. Posle toga sledi onaj čuveni izbor za vladaoce u Platonoj državi, za filozofe koji u vlast »ne smeju biti zaljubljeni«.

Aristotel je svojom teorijom o ropsstu (*rob je instrumental vocal* – orude koje govori) pokazao koliko se danas mora voditi računa o kontekstu i situaciji iz koje je on mislio. A taj kontekst bila je podela na slobodne (Helene) i robe. Robovi su postojali samo radi održanja života, da bi gradani bili oslobođeni teških telesnih poslova i da bi imali što više slobodnog vremena, »koje je, po Aristotelu, »početak svega, prvi princip svake akcije«, jer »dokolika nije za robeve«. U to vreme svaka delatnost neposred-

nog fizičkog rada se prezirala. Jedino se cenio rad lekara. Robovi su bili isključeni iz javnog života, ali su ekonomski bili nosioci tog života. Politikom, umetnošću i sportom mogao se baviti samo slobodan čovek. Politika je u demokratskoj antici bila važna, s obzirom na to da je čovek, po Aristotelu, bio *zoon politicon*. Kultura je bila zajedničko stvaranje, i to svesno, zglob ograničavanja varvarizma.

Sa Sokratom, smatra jedan od utemeljivača sociologije sporta u Nemačkoj – Rize – počinje preokret, jer nastupa filozofija »razjašnjavanja«. Čovek postaje centar razmišljanja, a njegov život postaje kategorija »koristi«. U umetnosti ljudsko telo doživljava savršenost, jednu vrstu »idealnog tipa«.

Od tada grčki sport ima dublji smisao. Nisu to neki pre svega materijalni, ekonomski ili ideološki razlozi, nego jednostavno *radost i zadovoljstvo zbog lepog tela* (to je osnova grčkog sporta). Grci kao da nisu znali za neproporcije tela, što je danas čest slučaj. Njihov ideal je bilo telo kakvo je Apoksimenos prikazivao.

U Rimu telesna kultura doživljava odstupanje i iskrivljavanje u odnosu na prethodni ideal. Stari Rimljani su za čoveka koga nisu poštivali govorili: »Ne ume ni da čita ni da pliva!«. Ovo naglašavanje, uz iskrivljavanje nekih antičkih idea, najbolje je svedočanstvo koliko su značaj oni pridavali telu, a i duhu. Ipak, produkt stare grčke kulture nije se podjednako razumeo, »jer su se oni držali spoljnog izražaja i izgleda, a ne unutrašnjeg«. Kod Rimljana to nije samo lepota tela, nego tu nalazimo momenat »golicanja« i »napetosti« (Rise). U antici kolonijalne ekspanzije dovodi do razaranja gradova. Rim to ne doživljava. Ovde se ta maza »pripaja« uz grad. Zbog glasova koji su im bili potrebeni za izbore, Rimljani su te mase »mazili« i pridobijali *zabavama*. »Panem et circenses« (hleba i igara). Tako sport i telesna kultura u Rimu prelaze i na nove slojeve, što nije bio slučaj u Atini; tamo su sport i kultura bili blago samo slobodnih. Tu se odvijaju igre na život i smrt (gladiatori – obučeni robovi). Gradanin sve to gleda, ali ne učestvuje.

Ponestajanjem robova raspada se Rimsko Carstvo. Sledi vremenski period hrišćanstva i srednjeg veka. Sve kulturne vrednosti antike su propale; gradovi se raspadaju, a mase se razilaze po zapadnoj i srednjoj Evropi. Nastaju sela, a pošto nemaju dovoljno sredstava za prevoz i komunikaciju, preuzimaju se i tudi elementi kulture. Javlja se podela na plemstvo, sveštenstvo i treći stalež. Nastaju manastiri koji donose promene i postaju nosioci nove kulture, jedna vrsta univerziteta (odate i seže poreklo univerzitetske nastave, mada su i sofisti, na neki način, preteče). Harmonični antički ideal i briga za dušu i telo pretvaraju se u jednostrano vaspitanje (»telo zatvara dušu«). Ono je sud greha, pa se zato fizičkom vaspitanju ne poklanja dovoljno pažnje.

Ipak, tek u ovo doba nastaje *ono što možemo nazvati sportom*, a to su viteški turniri; oni su obojeni aristokratski a ne narodski. Za ovo vreme, kako ističe Huizinga, zanos ljubavne romantičke ne doživljava se na pravom mestu prilikom čitanja, nego u igri i gledanju. Postoje dva oblika u kojima se može odvijati ta igra: dramatsko prikazivanje i sport. U srednjem veku ovo drugo bilo je mnogo važnije. Srednjovekovni turnir bio je u velikoj meri dramatičan, a ujedno ispunjen snažnim erotskim sadržajem. »Čovek se svodi na lepi san o viteškom idealu, i na njemu izgrađuje igru života.« »On je osim igre i tjele vežbe, promjena literatura... Pravi život nije bio doista lijep, bio je tvrd, okrutan, zao... Sve što se naziva turnirom i viteškim takmičenjem, ima za plemićku svijest takvu važnost kakvu taj svijet ne bi pridavao modernom sportu. Postoјao je pradavni običaj da se na mjestu gdje se održao kakov čuveni dvoboj podigne spomen-kamen«.

Sport iz ovoga vremena zadržao je veoma snažan erotičan i dramatičan element. Vratimo se opet Huizingi, koji kaže da se u današnjoj veslačkoj ili fudbalskoj utakmici skriva mnogo više osećajnih vrednosti srednjovekovnog turnira nego što su toga možda svesni sami igrači i ekipi. Ali dok je moderni sport krenuo natrag u prirodninu, gotovo grčku jednostavnost, dotle je *turnir* srednjeg ili kasnog srednjeg veka, kičenošću pretvoreni sport u kojem je dramatični i romantični element *namerno* tako usavršen da on u pogledu svih pravila vrši funkciju drame.² A drama se odigravala zbog same činjenice da su turniri predstavljali jednu vrstu ratne vežbe s novom ratnom tehnikom. Nastaju plemići, riteri, vitezovi. Čast i viteštvu postaju nešto što se iznad svega ceni.

S nastankom kapitalizma i građanskog društva, sport postaje mogućnost najširih društvenih slojeva. Interesantne ideje o telu i duhu u fazi kapitalizma nalazimo kod Š. Cvajga, koji navodi primere do kojeg je stepena njegova generacija ignorisala sve što je u vezi sa sportom i koji kaže da neće biti tu činjenicu lako objasniti današnjem mladom čoveku. »Kao što je poznato, u prošlom veku talas sporta još nije bio prešao iz Engleske na naš kontinent (Cvajg misli na Nemačku i zapadnu Evropu). Nije bilo stadiona na kojem bi stotine hiljada ljudi besnelo od oduševljenja kad jedan bokser drugog tresa pesnicom u vilicu; novine još nisu slale dopisnika da o jednoj utakmici hokeja napisu stupce izveštaja homerovskog poleta. Rvačke utakmice, atletičarska udruženja, rekordi u dizanju tereta važili su u našem vremenu još kao stvar predgrada i njihovu publiku sačinjavali su u stvari mesari i nošači; jedino bi plemeniti kasački sport nekoliko puta godišnje izmamio na trkalište tzv. »bolje društvo, ali ne i nas kojima se *svaka fizička delatnost činila čistim gubljenjem vremena*.³ Opisujući dalje »duh svoje generacije«, »jučerašnji svet« i njegov odnos prema sportu, Cvajg duhovito ističe da je u pogledu svih sportskih rekorda brzine i veštine ostao nepokolebljivo na stanovištu onog persijskog šaha, koji je, kad su hteli da ga privode da prisustvuje jednom derbiju, izjavio istočnjački mudro: »Čemu? Pa ja znam da jedan konj može da trči brže nego drugo. A koji, to mi je svejedno«. Možda je u ovoj izjavi sadržana sva apsurdnost rekorda i antihumanih »dostignuća« u sportu. No, ne zaboravimo da je ovo o čemu govori Cvajg, bio poseban duh vremena. Duhovnost, koja u tradiciji nemačke društvene nauke i sociologije zauzima važno mesto, bila je visoko uzdignuta. Smatralo se, naime, da što čovek »propusti u mišićima, to kasnije još može nadoknadić; dok se, naprotiv, uzmah ka duhovnim regionima i unutrašnja prijemčivost uvežbavaju jedino u onim odlučujućim godinama formiranja, i samo će onaj koji je široko naučio da razapinje dušu moći docnije u sebi obuhvatiti ceo svet.⁴

Treba imati u vidu činjenicu kako teorija i filozofija stvaralaštva, koje žeze da doprinesu rasvetljavanju stvaralaštva »moraju najpre da se usredrede na kreativni potencijal čoveka. Osnovni preduslov za to jeste sam život: kao jedinstvo tela i duha«.⁵ Zato Cvajgovo stanovništvo odvajajući tela

od duha »deluje sasvim anahronično, neretko nadmeno forsiranje duha«, ili, što ispada na isto, prezir, odnosno potencijalni odnos prema telu. »Nije velika tajna danas, a nije ni ranije bila, da postoji potreba za telesnom energijom kao podlogom za ulazak u stvaralačko pregnuće... Greška nije, dakle, toliko u veličanju duha, koliko u potencijalnom prenosi. Danas se ta stvar postavlja u još oštijem vidu, pošto je nastao i razvio se čitav jedan vid potencijalno stvaralačkih profesija, koje i ako nikad nisu čisto telesne manifestacije, ne mogu ni da se zamisle bez dosta značajne telesne osnove. Dovoljno će biti – zapaža M. Ilić – da se napomene da veliki broj istaknutih sportista i sportskih profesionalaca, uz posedovanje odgovarajućih psihičkih kvaliteta, nikad ne bi postigli ono što su inače postizali, bez da to neophodnih telesnih predispozicija.«⁶ Zato bi se Cvajgu moglo zameriti da se postavlja kao »čuvare duha i duhovnog, i kao zastupniku da se može egzistirati samo u duhovnoj sferi, u jednoj izdvojenosti od telesnog, koje se stavlja i odlaže za bolja vremena. Ali zato kritika pogoda u potpunosti racionalizaciju sporta, apsurdnost reči »dostignuća« u sportu. Ipak, u suštini, on je kao predstavnik »duhovnog« ispoljavao aristokratski odnos prema sportu, preferirajući samo neke »plemenite« sportove (kasačke trke).

U ove vode zapada i H. Rise. Sport u aristokratiji, on je suprotstavljanje pojmove »masa« i »demokratija«. Međutim, neke njegove ideje kao začetnici sociologije sporta vrlo su značajne. Delo »Sociologie des Sports«, koje se pojavilo 1921. godine, predstavljalo je prvu sistematizovanu sociologiju sporta u Nemačkoj. Njegov način interpretacije uvrstio se u tradiciju filozofije sporta. On se oslanjao na F. Ničea, M. Vebera, F. Tenisa, V. Zombarta, O. Špenglera i na K. Markska, mada je tvrdio obrnuto.

Kako kaže N. Ejhberg u svom radu »Može li se učiti o staroj kritici kulture a da se ne dospe u nezgodan položaj«,⁷ koji je štampan kao prilog Riseovoj knjizi »Sociologie des Sports«, njegov pojmovni ram određen je *vidljivom protivrečnošću čoveka i mašine* (kojoj odgovaraju protivrečnosti kulture i civilizacije, zajednice i društva). Već smo istakli neke Riseove stavove o klasnoj diferencijaciji u sportu. Njegova posmatranja »građanskog, klasnog sporta« (tenis, veslanje) i »narodnog sporta« (fudbal) predstavljaju srž za objašnjenje njegovih ideja. Pomenuti autor Ejhberg ističe pitanje, toliko opravdano, da se za Risea tema sporta nije zasnivala na društvenim i političkim ciljevima, već na protivrečnošću čoveka i mašine; strukture mehanizacije i racionalizacije moraju biti tražene *samo u pokretu*. Ovaj racionalitet za Risea znači: merenje, učinak, trening, rekord. Da bi razjasnio izvesno poklanjanje između sporta i rada kao prinude i prisile (Vork), Rise ukazuje na njegovu vezu s teorijom. »Cedenje znoja« (Lenjin) zaista je prisutno u jednoj i drugoj sferi.

Za Risea sport nije samo slika industrijskog racionaliteta, već i protivprincip, kompenzacija. »Sport je reakcija na celokupni sistem u kojem ljudi postaju mašine«. Iz toga sledi Riseovo još uvek pozitivno vrednovanje sporta i nuda u spasenje čoveka iz mašinskog otuđenja voljom (Ničev uticaj) i »telesnom kulturom«. Ali Rise je telesno ujedno i drukčije razumeo: kao »vaspitanje volje, obrazovanje volje«. Pozitivno je ocenjivao sport kao školu »volje koja prisiljava telo na rad«. Time je on opravdavao – upozorava Ejhberg, isto ono potičinjavanje čije je protivsredstvo bio sport. »Kad je Rise postavio svoja elitičarska antidemokratska pravila, to se moglo videti na političkoj površini, jer je sport u aristokratiji suprotstavljanje pojmove »masa« i »demokratija«.

Mada je govorio da je »građanstvo sportski iskidana klasa«, Riseov elitizam o shvatanju sporta sasvim je evidentan. Međutim, ostaju interesantne njegove primedbe o sportu i racionalizaciji, o klasnim odlikama sporta, o vrstama sporta itd.

Sa sociološkog aspekta, okvir interpretacije je interesantan; kritika kulture, pesimizam kulture, romantična kritika civilizacije, neprijateljstvo prema tehnički i velegradu, racionalizam itd. U istoj meri u kojoj je novija kritika društva obuhvatila teme kritike i civilizacije, pojavili su se sport i telo na novu način. Prvoj fazi odgovaralo je otkriće *slične ponude o sportu i radu*; u sportu su se primenjivale »represivne mere racionalizacije« i fetišizma uspeha. U drugoj fazi obraćana je pažnja na činjenicu da je osnovno iskustvo u telu *otuđenje i identitet*.

Već smo istakli da nastankom kapitalizma i građanskog društva sport postaje mogućnost najširih društvenih slojeva. On se politizira, komercijalizuje, profesionalizuje. Postaje atrakcija, spektakl, manipulacija i način da se često odvode pažnja ljudi od njihovih svakodnevnih problema. Autentične sportske aktivnosti su učešćem, preobražavaju se u posmatrački sport, u aktivnosti u kojima ljudi nalaze ono što nisu doživeli u stvarnosti. Analiza sporta pokazuje sve veću tendenciju ka njegovoj profesionalizaciji, a odvajanje rada od istinskog stvaralaštva i igre manifestuje u apstraktnoj dilemi ciljeva i sredstava, u jednoj novoj dihotomiji (sličnoj onoj homo faber – homo ludens), sportiste šampiona i posmatrača navijača. Nastupa duh idolatrije i »olimpizma« (Moren). Stvara se nova elita »bez vlasti«, ali s velikim uticajem. No, to su pitanja i problemi za posebnu raspravu.

Ako je Rise s prvom tvrdio da je potčenjivanje telesnog u odnosu na duhovno ona granica koja razdvaja i deli antiku od građanske kulture, i da su iz tog duha proizašli gradnja modernog kapitalizma, suprotnost čoveka i mašine i uništavanje individualiteta, tačno je i to da je moderni kapitalizam (i ne samo on) sveo čoveka, kad je u pitanju sport, na postignuće, na rekord – svega ga na homo metrum. A svi rezultati koje postiže otudju se od njega, onako kako to čini rad do današnjeg dana.

Sociologija sporta ne treba i ne može jednostavno da prode pored tih principijelnih suprotnosti koje su ekonomski, klasno i ideološki uslovljene. Zato ona po svojoj prirodi može biti samo *kritika sporta*. Ako nije to, ne vidi se smisao za njenu egzistenciju.

NAPOMENE:

1 Šire vidi: Ilić M., »Teorija i filozofija stvaralaštva«, »Gradina«, Niš 1979, str. 93.

2 Huijzinga J., »Jesen srednjeg veka«, Matica hrvatska, Zagreb 1964, str. 76 – 77.

3 Cvajg Š., »Jučerašnji svet«, Matica srpska, Novi Sad 1962, str. 64.

4 Isto, str. 65.

5 Isto, str. 65.

6 M. Ilić, nav. delo, str. 152.

7 M. Ilić, nav. delo, str. 153.

8 H. Rise, »Sociologie des Sports«, Berlin 1971, str. 97 – 107.